

Helgö Norregård

Schaktningsövervakning 2023

Helgö (L1953:6877, L1953:7583, L1953:8044, L1953:8351), Helgö 2:7,
Öjaby socken, Växjö kommun, Kronobergs län, Småland

Tove Wahlberg Traneskog

Arkeologisk rapport 2024:10

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Helgö Norregård

Schaktningsövervakning 2023

Helgö (L1953:6877, L1953:7583, L1953:8044, L1953:8351), Helgö 2:7,
Öjaby socken, Växjö kommun, Kronobergs län, Småland

Författare	Tove Wahlberg Traneskog
Copyright	Kalmar läns museum 2024
Redaktion	Anna-Karin Karlsson, Stefan Siverud
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	8
Topografi och fornlämningsmiljö	9
Syfte och frågeställningar	12
Metod och genomförande	13
Resultat	14
Tolkning & åtgärdsförslag	16
Referenser	17
Tekniska och administrativa uppgifter	18
Bilagor	19

Sammanfattning

Med anledning av att ny VA-ledning skulle anläggas inom fastigheten Helgö 2:7 har Museiarkeologi sydost genomfört en arkeologisk schaktningsövervakning. Fastigheten ligger inom fornlämningen L1953:8044 (gårdstomt) där även fornlämningarna L1953:6877 (skålgropsblock) och L1953:7583 (fyndsamling) är registrerade.

Norr om den beröra ytan finns även fornlämningarna fossil åker (L1953:8351) samt lämning efter, enligt uppgift om, tidig tegelindustri (L1953:7654).

Helgö ligger centralt i Varend och området runt Helgasjön har en rik fornlämningsmiljö med spår från förhistorisk tid fram till idag. Under medeltiden fanns på Helgö en plats benämnd *Haelghesko*,

idag kallad Bokelund, platsen ligger drygt 0,5 km söder om det aktuella undersökningsområdet. *Haelghesko* omnämns under 1300-talet, bland annat genom att biskopen i Växjö har skrivit under brev på denna plats. Forskning kring ortnamn tyder på att hela ön Helgö kan ha varit en helig plats, detta genom att efterleden -sko (i *Haelghesko*), kan föras till äldre centrala bygder och platser.

Vid schaktningsövervakningen kunde vissa spår av den historiska bebyggelsen ses, bland annat i form av rödgodsskärvor av yngre karaktär. Dock påträffades inga arkeologiska kontexter så som anläggningar eller rester byggnadskonstruktioner.

Inledning

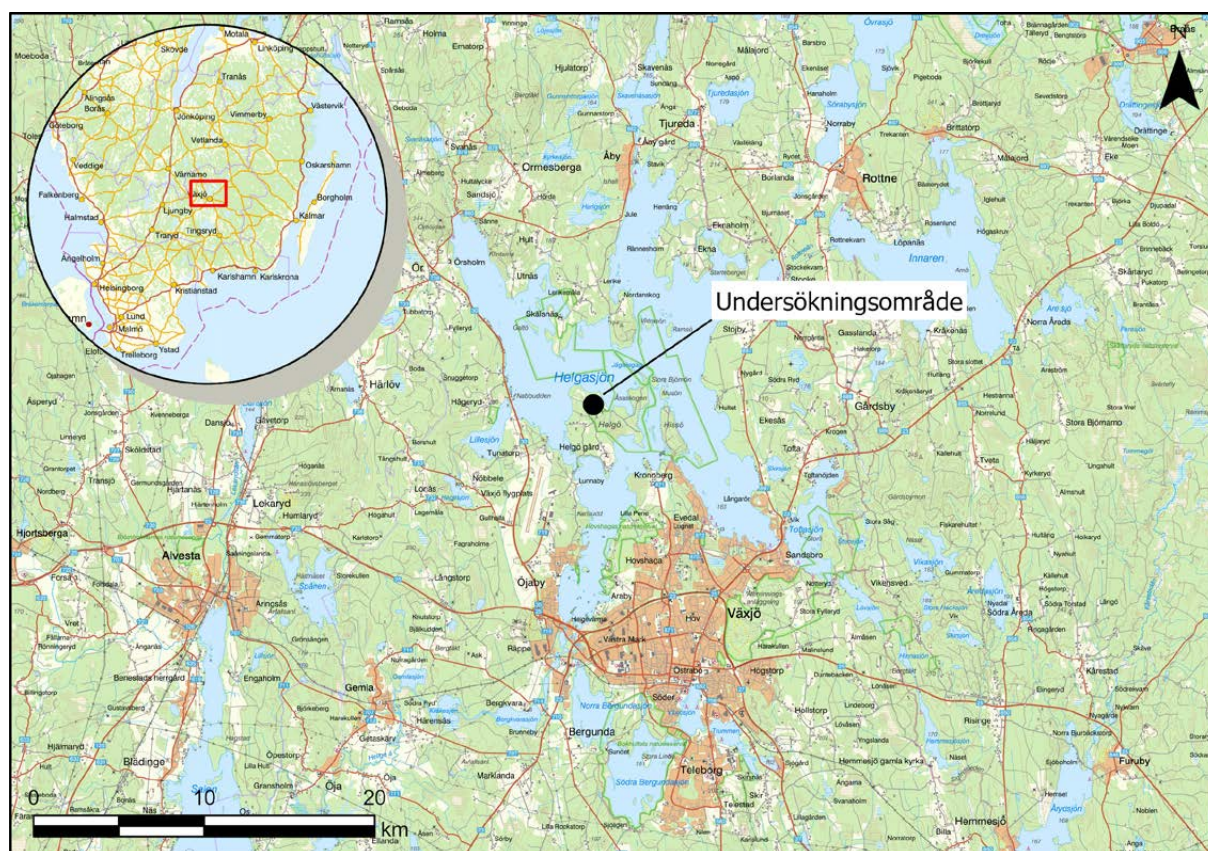
Under en dag i juli 2023 genomförde Museiarkeologi sydost en arkeologisk schaktningsövervakning inom fastigheten Helgö 2:7, Öjaby socken, Växjö kommun, Kronobergs län, se figur 1. Detta med anledning av att en ny VA-ledning skulle anläggas inom fastigheten och ett flertal fornlämningar fanns inom området. Undersökningsområdet var delvis beläget inom L1953:8044 (gårdstomt) inom vilken även fornlämningarna L1953:6877 (skålgropsblock) och L1953:7583 (fyndsamling) är registrerade.

Strax norr om undersökningsområdet fanns ytterligare fornlämningar i form av en mindre fossil

åker (L1953:8351) samt uppgift om lämning efter tegelindustri (L1953:7654).

Den berörda ytan var belägen inom Helgö Norregård, en gård med lång kontinuitet, det tidigaste belägget för gården är från 1658 då gården benämns Näregård och är upptagen på karta över Norrvidinge härad.

Schaktningsövervakningen genomfördes efter beslut från Länsstyrelsen i Kronobergs län och bekostades av markägaren.

Figur 1. Undersökningsområdet på norra delen av Helgö, norr om Växjö.

Topografi och fornlämningssmiljö

Helgö är en ö i Helgasjön strax norr om Växjö och ligger centralt i Varend och området runt Helgasjön har en rik fornlämningssmiljö med spår från förhistorisk tid fram till idag.

De ytor som berördes av ingreppet låg delvis inom L1953:8044 (gårdstomt) och angränsade till L1953:6877 (skålgropsblock) samt L1953:7583 (fyndsamling). Skålgropsblocket består av 17 skålgropar placerade på ett triangulärt block. Fyndsamlingen består av föremål som påträffats inom fastigheten under första delen av 1900-talet. Samlingen innehåller bland annat fragment av skafthålsyx, yxämne till bergartsyx, slipad tjocknackig bergartsyx och parallellhuggen flintspets, dock är de exakta fyndplatserna inte kända.

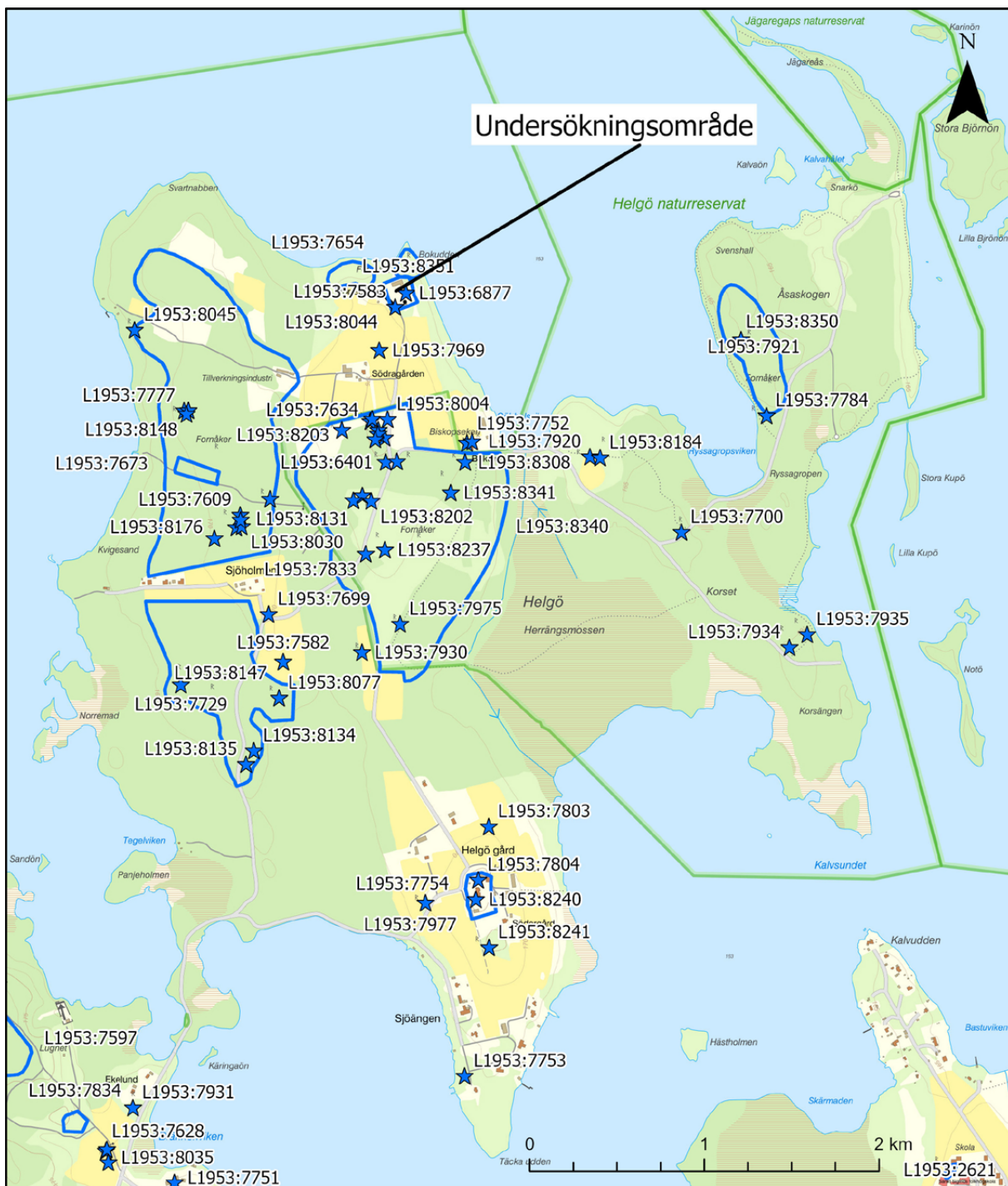
Strax nordost om de aktuella ytorna ligger en mindre fossil åker, L1953:8351, vilken består av ett ca 100 gånger 70 meter stort område med ett 15-tal röjningsrösen. Nordväst om undersökningsområdet återfinns en enligt uppgift lämning efter tegelindustri, L1953:7654, platsen omnämns som *Tegelgårdet* på 1851 års karta och är idag registrerad som övrig kulturhistorisk lämning, se figur 2.

Söder om undersökningsområdet återfinns L1953:7969 (stensättning), enligt uppgift ska Knut Kjellmark i början av 1900-talet påträffat resterna av resterna av ett järnåldersgravfält på platsen, något som senare ska odlats bort. Ytterligare söder ut, samt sydväst om undersökningsområdet, finns två större områden med fossil åker, L1953:7673, L1953:8340, vilka består av drygt 300 röjningsrösen i varierande storlek vardera. Inom de fossila åkrarna finns även ett antal gravar i form av stensättningar, bland annat L1953:8029, L1953:8103, L1953:6401 samt L1953:8202.

Drygt en halv kilometer sydöst om aktuellt undersökningsområde finns L1953:7752, en husgrund, (förhistorisk/medeltida) som enligt en tolkning kan vara rester av ett medeltida herresäte (Vejde 1927). Platsen förknippas även med namnet ”Helgaskog”, som under medeltiden benämndes *Haelghesko*, numera kallas platsen Bokelund (Vejde 1927). Denna omnämns under 1300-talet, bl.a. genom att biskopen i Växjö har skrivit under brev från denna plats, samt att en donation sker till hospitalet i *Haelghesko* (Fridell 2014; Anglert 2017). År 1540 nämns tre biskopslandbor till *Helö* (Helgö). Detta tyder på att biskopens huvudgård kan ha legat på Helgö under medeltid (ibid.).

Forskning kring ortnamn tyder på att hela ön Helgö kan ha varit en helig plats, detta genom att efterleden *-sko* (i *Haelghesko*), kan föras till äldre centrala bygder och platser, se till exempel Skokloster som omnämns enbart som *Sko* på 1100-talet (Fridell 2014). *Sko* i ortnamnet har även tolkats som att det primärt kan vara ett önamn, respektive en skyddad plats (se bl.a. Sahlgren 1959:52ff). Med detta i åtanke menar Fridell att *Haelghesko* har syftat på att hela ön har varit en helig, skyddad plats och möjligen också kan ha gett upphov till namnen Helgasjön och Helgaån (Fridell 2014; Anglert 2017).

Det nu aktuella området för undersökningen ligger inom Helgö Norregård. Det tidigaste belägget för gården är från 1658 då gården benämns *Nåregård* och är upptagen på karta över Norrvidinge härad (LMS F15 1658), se figur 3. På kartan syns två större gårdar, *Nåregård* och *Söregård*.

Figur 2. Fornlämningarna på Helgö.

Figur 3. Utsnitt ur avmätning Norrvidinge härad, geografisk karta (LMS F15 1658). Norregård markerad.

Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen var att förhindra att fornlämning skadas och med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera de fornlämningar som kommer fram men inte kan undvikas.

Metod och genomförande

Det arkeologiska arbetet utfördes som en schaktningsövervakning där en arkeolog närvarade vid grävarbetet. Schaktningen genomfördes med en minigrävare med smal planskopa och schaktet handrensades bitvis.

Inmätning gjordes med RTK-GPS och dokumentationen gjordes digitalt i fält med hjälp av dokumentationssystemet IDA.

Resultat

Schaktningen berörde två områden, ett längre schakt lades i områdes västra del och i östra delen grävdes en mindre ruta, se figur 4.

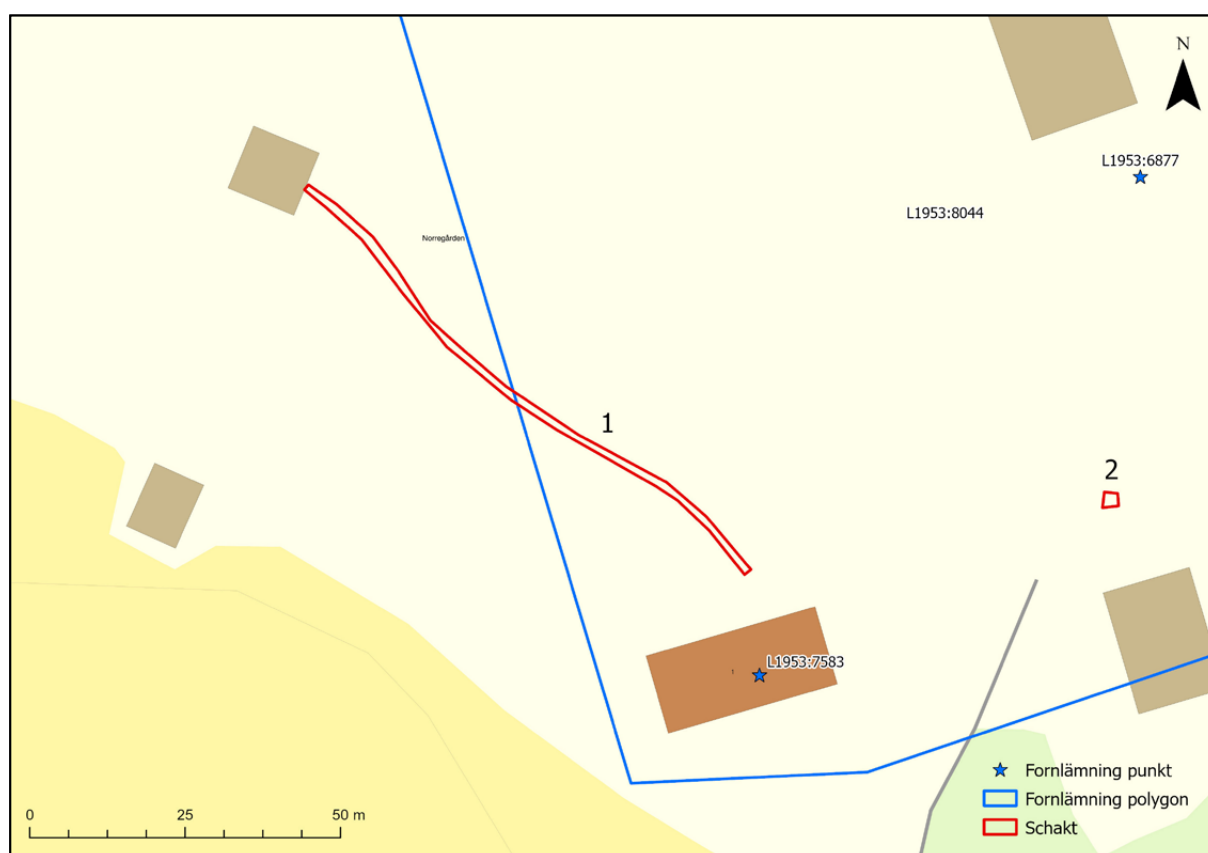
Schakt 1

Schakt 1 var beläget delvis inom samt väster om fornlämning L1953:8044. Schaktet var drygt 0,5 m brett och 0,7 m djupt. Matjordslagret varierade i tjocklek, i norra delen var matjorden drygt 0,4 m för att i söder tunnats ut till som mest 0,2 m tjockt. Under matjorden fanns en ljusgrå sandig silt.

Nordligaste delen av schaktet angränsade mot en numera borttagen byggnad och i området fanns en hel del sten vilket var blandat med en del tegel, bränd lera samt enstaka djurben, se figur 5. Även metallföremål av yngre karaktär fanns i området.

Schakt 2

Schakt 2 lades i östra delen av fastigheten, se figur 4. Schaktet grävdes som en ruta, 1x1 m med ett djup på 0,6 m. Området upplevdes omrört och matjordslagret var drygt 0,5 m tjockt.

Figur 4. Undersökta ytor inom fastigheten Helgö 2:7.

Figur 5. Norra delen av schakt 1. I bakgrunden ses Norregårdens huvudbyggnad. Fotograferat från norr.

Tolkning & åtgärdsförslag

Den undersökta ytan låg till hälften inom fornlämning L1953:8044, gårdstomt Helgö Norregård, vilken ännu är bebyggd. Det undersökta schaktet var relativt smalt vilket minskade möjligheten att få en överblick av lämningar under mark. Däremot fanns flera spår av tegel och yngre rödgods vilket troligen är kopplat till bebyggelsen. Rödgods är svårt att datera och de fåtalet påträffade bitarna saknade utmärkande dekor.

Som åtgärdsförslag kan man nämna att inga intakta fornlämningar påträffades vid schaktningsgrävningen och att några ytterligare arkeologiska insatser inte behövdes i samband med ledningsarbetet

Inga intakta fornlämningar påträffades vid schaktningsgrävningen och inga ytterligare arkeologiska insatser behövdes i samband med ledningsarbetet.

Referenser

- Anglert, M. 2017. Från "små land" till Småland – ett landskapsperspektiv på kyrklig framväxt och urbanisering i ett gränsområde. I Anglert, M. & Larsson, S (Red.), *Växjö, Kalmar och Smålands tidigaste urbanisering*. Arkeologerna, Statens historiska museer
- Fridell, S. 2014. Olika slags helighet? Om ortnamn på Helga- o.d. i Varend. Den heliga platsen: *Handlingar från symposiet Den heliga platsen 15-18 september 2011*. Skrifter i humaniora vid Mittuniversitetet, nr 1.
- Sahlgren, J. 1959. Gamla svenska ånamn. *Namn och bygd* 47.
- Vejde, P.G. 1927. Helgö. *Hylten-Cavalliusföreningens årsbok 1927*.
- Lantmäteristyrelsens arkiv**
Avmätning Norrvidinge härad, Geografisk karta F15. 1658

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-2206-2022
Kalmar läns museums dnr:	33-163-2023
Projektnummer KLM:	A2335
Uppdragsgivare:	Ronny Eslander
Landskap:	Småland
Kommun:	Växjö
Socken:	Öjaby
Fastighet:	Helgö 2:7
Fornlämningsnr:	L1953:6877, L1953:7583, L1953:8044, L1953:8351
X koordinat:	6315184.945
Y koordinat:	1436452.499
Latitud:	56.958843
Longitud:	14.760696
M ö h:	170
Fältarbetstid:	13 juli 2023
Personal:	Tove Wahlberg Traneskog
Foto, Du-nummer:	452:1-4
Tidsålder:	Historisk tid
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 TM och RH2000.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell	20
Bilaga 2. Fotolista digitala bilder	21

Bilaga 1. Schakttabell

ID	Kontexttyp	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning
1	Schakt	0,6	0,5	Matjordslagret varierade i tjocklek, i norr var tjockleken drygt 0,4 m för att i söder bli som mest 0,2 m tjock. I norra delen av området var det mycket rötter. Under matjorden fanns en sandig silt i ljusgrått. I norra delen flera fynd av tegel och bränd lera. Även enstaka djurben. I norra delen av schaktet bitvis uppfyllt med sten, tegel samt bitar av metall.
2	Ruta	1	0,6	Området upplevdes omrört, tjockt matjordslager, drygt 0,5 m och mycket rötter.

Bilaga 2. Fotolista digitala bilder

Fotolista digitala bilder

Landskap: Småland

Socken: Öjaby

Fastighet: Helgö 2:7

2023

DU 452

Nr	Motiv	Från	Datum
1	Vy mot ladan från undersökningsområdet	V	2023-07-13
2	Undersökningsområdet	S	
3	Profil i områdets norra delen, tydligt tegel.	S	
4	Vy över undersökningsområdet med bostadshuset i bakgrunden	N	

DU 452_1.JPG

DU 452_2.JPG

DU 452_3.JPG

DU 452_4.JPG

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

